

Franciszek Tereszkiewicz*
Marek Kubit**

Upamiętnić życie i czyny generała Stanisława Maczka

31 marca 2023 roku odbyła się uroczystość nadania imienia generała Stanisława Maczka Zespołowi Szkół Elektrycznych i Ogólnokształcących w Krośnie. Akt przyjęcia imienia zawsze dookreśla etos instytucji, dopełnia jej misję, ale przede wszystkim zobowiązuje do podejmowania wyznawanych i realizowanych przez patrona wartości. Akt ten miał znaczenie symboliczne, ponieważ Zespół Szkół do 2017 roku nosił imię II Armii Wojska Polskiego. Wypełniając zapisy ustawy dekomunizacyjnej¹ Rada Miasta w dniu 30 sierpnia 2017 roku zmieniła nazwę Zespołu Szkół usuwając z niej wcześniejsze imię² i ten stan obowiązywał przez kilka lat, do marca 2023 roku. W wyniku ambitnych starań dyrekcji, nauczycieli, uczniów i rodziców o nadanie szkole imienia nowego patrona, świadczących o pogłębionej refleksji nad historią regionu i potrzebą poszukiwania i przywracania pamięci społecznej postaci, których czyny miały wielkie

-
- 1 Ustawa z dnia 1 kwietnia 2016 r. o zakazie propagowania komunizmu lub innego ustroju totalitarnego przez nazwy budowli, obiektów i urządzeń użyteczności publicznej (Dz. U. z 2018 r. poz. 1103).
 - 2 Uchwała Nr XLVIII/1029/17 w sprawie zmiany nazwy ZSP Nr 5 II Armii Wojska Polskiego w Krośnie.

* Franciszek Tereszkiewicz – absolwent studiów w zakresie Filologii polskiej na Uniwersytecie Jagiellońskim oraz studiów podyplomowych: *Studium Filologii Polskiej*, *Studium Filozoficzno-Religioznawczego*, *Zarządzania Szkolnictwem Wyższym*. Autor opracowań na temat państwowego szkolnictwa wyższego na Podkarpaciu. Kanclerz Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Stanisława Pigonia w Krośnie od początku jej działalności statutowej.

** Marek Kubit – mgr inż. elektryk, absolwent Politechniki Rzeszowskiej i Akademii Górniczo-Hutniczej. Nauczyciel i dyrektor Zespołu Szkół Elektrycznych i Ogólnokształcących w Krośnie od 2012 roku. Pasjonat historii, żeglarsstwa i motoryzacji.

znaczenie dla narodowej a zarazem lokalnej wspólnoty, wybrano imię generała Stanisława Maczka jako nowego patrona. Uroczystość nadania imienia nastąpiła w 131. rocznicę urodzin Stanisława Maczka, przypadającą na 31 marca 2023 roku. Jego imię w tym dniu nadano III Liceum i Technikum nr 5. Argumentem za tym wyborem był początek kariery wojskowej Generała, który w Krośnie w 1918 roku, w stopniu porucznika, zaciągnął się do Wojska Polskiego jako dowódca Kompanii krośnieńskiej. Razem z nim z Krosna i okolic poszło 105. ochotników, by walczyć z Ukraińcami o kształt wschodniej granicy II Rzeczypospolitej. Generał Stanisław Maczek wspomina o nich w swojej książce pt. *Od podwody do czołga*³, wydanej w Edynburgu w 1961 roku: *Jak łatwo to było dowodzić wami, kochani chłopcy... jak łatwo mieć sukcesy. Wy, z Krosna, Odrzykonía, Haczowa i Sanoka...*⁴. W żywej pamięci wielu osób z Krosna i okolic zachowano ich imiona i udział w walce zbrojnej. Marek Kubit, dyrektor Zespołu Szkół Elektrycznych i Ogólnokształcących w Krośnie wspomina:

Los mi dał znać osobiście jednego z tych „chłopców” – mojego wujka Franciszka Karamusa. Nie mógł on mówić wiele o swoim Dowódcy ze względu na obawy przed prześladowaniem ówczesnych władz, ale gdy mówił, to czynił to z wielkim szacunkiem i niepomahowaną radością oraz dumą. Wielu z tych „chłopców” nie mogło przyznawać się do znajomości z Generałem. Zmarli nim zmieniły się czasy, nim Polska wyzwoliła się spod komunizmu, nim można było mówić o żołnierzach Generała Maczka i innych generałach pozostających na uchodźctwie. Trzeba o nich pamiętać, trzeba ich odszukiwać i przywrócić historii, by pamięć o nich przetrwała.

O tym zobowiązaniu przypomina pamiątkowa tablica z napisem *NIEPOKONANEMU GENERALOWI STANISŁAWOWI MACZKOWI I JEGO ŻOŁNIERZOM*.

To zobowiązanie ma dwa wymiary – etyczny i intelektualny. Oba są równoważne i nakładają na społeczność, która przyjęła imię, obowiązki o charakterze imperatywu. W sensie moralnym ten akt obejmuje uhonorowanie postaci patrona, uznanie czynów, których dokonał za wybitne, ale i wolę działania zgodnie z wartościami, które potwierdził on swoim życiem. Natomiast w sensie poznawczym nakłada obowiązek naukowego badania, poznawania i upowszechniania wiedzy o tej postaci.

Wincenty Kadłubek, nazywany ojcem kultury polskiej w *Kronice polskiej*, w roku 1205 napisał po łacinie – *identitas est mater societatis* – tożsamość jest matką społeczeństwa. Jesteśmy przekonani, że jest to jedno z najważniejszych zdań o naszej wspólnocie narodowej, zapisane na początku XIII wieku, jedno z najważniejszych zdań na temat genezy polskiej tożsamości narodowej. Odsyła nas ono do wartości najważniejszych, nazywanych centralnymi, dzięki nim tworzymy wspólnotę. Wokół nich koncentrują się ideały etyczne i estetyczne, twórczość artystyczna, wzory życia, wspólna historia, przywiązanie do terytorium czyli do ojczyzny. Te wartości wyjaśniają, jakie jest nasze

3 S. Maczek, *Od podwody do czołga. Wspomnienia wojenne 1918–1945*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1990.

4 Tamże, s. 28.

Il. 1. Tablica pamiątkowa poświęcona gen. S. Maczkowi, odsłonięta 31 marca 2023 roku w Zespole Szkół Elektrycznych i Ogólnokształcących w Krośnie

dziedzictwo, tradycja historyczna, ale i orientują na wspólnotowe cele i przyszłość. Antropologia społeczna przyjmuje zasadę, że proces enkulturacji trwa całe życie człowieka i dokonuje się w grupach społecznych i instytucjach, m.in. rodzinie, szkole, kościele, grupach zainteresowań. Warunkiem istnienia tych wartości jest ich poznanie i utrwalanie. Uroczystość nadania imienia, odsłonięcia tablicy pamiątkowej i przyjęcia sztandaru przez szkołę ma jednoznacznie taki cel.

Upamiętniając generała Stanisława Maczka przywołujemy etos rycerski, czyli zbiór wartości przynależnych do wojska. Ojciec prof. Józef Maria Bocheński, wybitny filozof i logik, w 1938 roku, w eseju pod tytułem *De virtute militari*, co się tłumaczy: *O cnocie wojennej*, napisał:

Etyka wojskowa jest etyką specjalną ludzi, którzy na stałe poświęcają się przygotowaniu i prowadzeniu wojny... Ponieważ jednak warunki nowoczesnej wojny wymagają by udział w niej brali wszyscy mężczyźni zdolni do noszenia broni i ponieważ przygotowanie do tej służby wymaga długiego okresu wychowawczego, etyka wojskowa obowiązuje nie tylko żołnierzy służby stałej, ale wszystkich mężczyzn w ogóle⁵.

Do niezbywalnych cech żołnierza autor zalicza: miłość ojczyzny, honor, męstwo, posłuszeństwo oraz akty sprawnych decyzji. Przypominamy o tym z dwóch powodów; po pierwsze – wszystkie wymienione cechy, wzbogacone o wybitny talent dowódczy połączony z troską o życie i zdrowie żołnierzy, posiadał generał Stanisław Maczek, a po drugie – esej o. Bocheńskiego został wydrukowany w 1938 roku w odcinkach w polskiej prasie, wydania książkowego doczekał się w 1992 roku we Fryburgu w Szwajcarii, krajowe wydanie ukazało się w 1995 roku i w napisanym wtedy posłowniu autor deklarował:

wszystko co praktyczne – a o to tu przecież chodzi – pozostało w myśli autora bez zmian... Nawiasem mówiąc wszystko co istotne w tej książce zostało powiedziane ponad siedemset lat temu przez jednego z największych myślicieli dziejów, Tomasza z Akwinu⁶.

Można przyjąć za pewnik, że generał Stanisław Maczek – z wykształcenia filozof, z wyroków historii wojskowej – doskonale znał poglądy filozoficzne o. Józefa Bocheńskiego i wspomnianą wyżej rozprawę *De virtute militari*. Można przyjąć, że głęboko ją przemyślał, zwłaszcza fragmenty poświęcone obowiązkom żołnierza i dowódcy, oraz ich relacje w wojennej potrzebie. W czasie długoletniej służby wojskowej w armii austriackiej na frontach I wojny światowej, gdzie zdobywał frontowe doświadczenia, w polskiej armii II Rzeczypospolitej, aż po dowodzenie I Dywizją Pancerną na zachodzie Europy, wykazał się nadzwyczajnym talentem dowódczym i, co ważniejsze, zdobył uznanie i szacunek żołnierzy. Refleksja nad wychowaniem patriotycznym była

5 J. Bocheński, *De virtute militarii*, [w:] tegoż, *Dzieła zebrane*, t. 5, *Etyka*, „Philed” Wydawnictwo, Kraków 1995, s. 99–100.

6 Tamże, s. 214.

żywo dyskutowana i propagowana w II Rzeczypospolitej. Rozprawa *De virtuti militari* była jedną z wielu, choć istotną, poświęconą tej problematyce. O. Jacek Woroniecki, starszy współbrat o. J. Bocheńskiego, jeden z najwybitniejszych polskich etyków, autor fundamentalnej *Katolickiej etyki wychowawczej*⁷, w refleksji na temat umiejętności rządzenia i rozkazywania w perspektywie narodowej wspólnoty napisał:

Dla zachowania tego dobra wspólnego, można żądać największych ofiar, nawet ofiary życia, które jest także dobrem doczesnym... Wola przełożonego, związana pobudką miłości ojczyzny z wolą podwładnych, jest najpotężniejszą siłą twórczą w życiu każdego narodu⁸.

Pamięć o generale Stanisławie Maczku jest żywa również poza Polską, świadczą o tym, m.in. granit i brąz pomnika 1 Dywizji Pancernej gen. Stanisława Maczka w Warszawie ufundowanego przez 40 miast Belgii, Holandii, Francji i Szkocji oraz polskich weteranów II wojny światowej z całego świata. Twórcy tego pomnika w genialny sposób zintegrowali husarskie skrzydła, szyszak, orła z rozpostartymi skrzydłami i szponami oraz fragment gąsienicy czołgu. Na cokole pomnika wykuto słowa, którymi generał Stanisław Maczek zwracał się do żołnierzy: *Żołnierz polski walczy o wolność wszystkich narodów, ale umiera tylko dla Polski*. To motto Generała, który w tym czasie był dowódcą dywizji pancernej walczącej na zachodzie Europy, ale w drodze do Polski. To były ciężkie boje. Można metaforycznie powiedzieć, że azalie w Normandii i Belgii, tulipany w Holandii, czerwiejsze są... jak maki na Monte Cassino. Przypominamy te symbole po to, aby podkreślić, że generał Maczek i jego żołnierze byli spadkobiercami, ale i twórcami najszczytniejszych osiągnięć i tradycji polskich sił zbrojnych, a wojenna służba Rzeczypospolitej tego wielkiego żołnierza i wybitnego dowódcy w polskich formacjach wojskowych rozpoczęła się od dowodzenia Kompanią krośnieńską w walkach o granice naszego kraju w roku 1918. Można być pewnym, że uroczystość nadania imienia oraz wszystkie związane z nią wydarzenia trwale wpisały się w historię Zespołu Szkół Elektrycznych i Ogólnokształcących, Krosna, ale i sąsiednich miejscowości, wszak stamtąd pochodzili jego żołnierze. We wspomnieniach zatytułowanych *Od podwoły do czołga* napisał o nich:

Gdy dzisiaj patrzę w przeszłość przeszło 40 lat temu, jestem pełen podziwu dla żołnierza-ochotnika, którym dowodziłem od pierwszych dni listopada 1918 r. do listopada 1919 r., żołnierza, który stawał się nim nieraz dopiero w pierwszych walkach, bez poprzedniego przygotowania i metodycznego szkolenia. Od pierwszej chwili, gdy ci starsi wśród nich, ostrzelani już na niejednym froncie orzekli, że „ich porucznik umie chodzić między kulami” – co miało być i komplementem dla zachowania się osobi-

7 J. Woroniecki, *Katolicka etyka wychowawcza*, t. 1–3, Fundacja Servire Veritati Instytut Edukacji Narodowej, Lublin 2013.

8 J. Woroniecki, *Umiejętność rządzenia i rozkazywania*, Fundacja Servire Veritati Instytut Edukacji Narodowej, Lublin 2016, s. 57–58.

stego w boju i dowodzenia nimi – od tej chwili dali mi całe swe serce i zaufanie. Jak łatwo to było dowodzić wami, kochani chłopcy z lotnej, jak łatwo mieć sukcesy. Wy, z Krosna, Odrzykonía, Haczowa i Sanoka i wy tak mi bliscy ze Lwowa i Borysławia⁹.

Potomkowie „*chłopców z Krosna, Odrzykonía, Haczowa*” uczestniczyli w tym wyjątkowym spotkaniu.

W konferencji naukowej wieńczącej uroczystości nadania imienia, zorganizowanej z inicjatywy ks. prof. Józefa Mareckiego i Marka Kubita, dyrektora Zespołu Szkół Elektrycznych i Ogólnokształcących, wzięli udział Jan Józef Kasprzyk, Szef Urzędu do Spraw Kombatantów i Osób Represjonowanych, który w wystąpieniu pod tytułem *Etos polskiego żołnierza jako patrioty w XX wieku* omówił złożony proces kształtowania świadomości narodowej i morale żołnierzy narodowości polskiej na początku XX wieku i jego znaczenie dla skutecznej walki o odzyskanie i utrzymanie niepodległości państwa polskiego po 1918 roku. Ks. prof. dr hab. Józef Marecki przedstawił uczestnikom konferencji *Sylwetkę psychofizyczną Generała Stanisława Maczka*, ilustrując licznymi przykładami z biografii generała jego głęboką religijność, troskę o zdrowie i życie podległych mu żołnierzy oraz znaczenie zachowania w czasie wojny norm moralnych wobec towarzyszy broni, przeciwnika i ludności cywilnej. Prof. dr hab. Mariusz Wołos w wykładzie zatytułowanym *Żołnierska droga Stanisława Maczka w latach 1914–1920* omówił początki wojskowej kariery generała, od służby w armii austro-węgierskiej w czasie I wojny światowej na froncie włoskim oraz jego żołnierską służbę w polskich formacjach wojskowych po odzyskaniu niepodległości w 1918 roku. Dla uczestników konferencji ten rozdział życia Generała był interesujący ze względu na dowodzenie Kompanią krośnieńską, do której ochotniczo zaciągnęli się mieszkańcy Krosna i sąsiednich miejscowości.

Po prezentacji wykładów odbyła się dyskusja obejmująca pytania adresowane do autorów referatów, jak i komentarze oraz liczne wystąpienia potomków żołnierzy Kompanii krośnieńskiej, którzy opisywali okoliczności formowania Kompanii, atmosferę żywiołowo akcentowanej radości oraz wolę walki o granice odbudowywanego po okresie zaborów państwa polskiego.

Redakcja szóstego tomu „*Studia Pigioniana*” podjęła decyzję o opublikowaniu informacji o tym wydarzeniu oraz tekstów referatów wygłoszonych w czasie konferencji naukowej, uznając je za ważne i konieczne do udostępnienia szerszemu gronu czytelników. Tym bardziej, że są one związane z przeszłością tej części Podkarpacia, z ważnym okresem jego historii oraz osobami, które tę historię współtworzyły. Ten kontekst historyczny ściśle koresponduje z patronem serii, profesorem Stanisławem Pigioniem, który w tym czasie walczył w imię tej samej sprawy pod Stochodem, a później dowodząc pociągami pancernymi *Hallerczyk* i *Bartosz Głowacki*.

Bibliografia

Bocheński J., 1995, *De virtute militarii*, [w:] J. Bocheński, *Dzieła zebrane*, t. 5, *Etyka*, „Philed” Wydawnictwo, Kraków.

Kubit J., 2018, „Listopad 1918 na Podkarpaciu”. *Wyprawa Grupy podpułkownika Józefa Swobody z Krosna na odsiecz Lwowa*, [w:] *Krosno. Studia z dziejów miasta i regionu*, pod red. F. Leśniaka i T. Łopatkiewicza, t. 8, Krosno, s. 269–350.

Maczek S., 1990, *Od podwody do czołga*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.

Woroniecki J., 2013, *Katolicka etyka wychowawcza*, t. 1–3, Fundacja Servire Veritati Instytut Edukacji Narodowej, Lublin.

Woroniecki J., 2016, *Umiejętność rządzenia i rozkazywania*, Fundacja Servire Veritati Instytut Edukacji Narodowej, Lublin.

SŁOWA KLUCZOWE

generał Stanisław Maczek, o. J. Bocheński, o. Jacek Woroniecki, 1. Dywizja Pancerna, etyka wojenna, Krosno, Zespół Szkół Elektrycznych i Ogólnokształcących w Krośnie